

Arkeologisk schaktövervakning i
NYHYTTAN

ledningsdragning genom RAÄ 27 och 309 i Vika
socken, Falu kommun, Dalarna

2010:5

Dalarnas museum

Arkeologisk schaktövervakning i
NYHYTTAN

ledningsdragning genom RAÄ 27 och 309 i Vika
socken, Falu kommun, Dalarna

Greger Bennström

ARKEOLOGISK RAPPORT

2010:5

Dalarnas museum

Renritning: Greger Bennström
Form: Eva Carlsson
Vinjett: Sven-Olof Gudmunds

Rapporten kan beställas från Dalarnas museum, Box 22, 791 21 FALUN
tfn 023-76 55 00, fax 023-283 58, e-post info@dalarnasmuseum.se

© Lantmäteriverket Gävle 2006. Medgivande MS2006/02203

© Dalarnas museum 2010
Tryck: Dalarnas museum, Falun, 2010
ISSN 1400-8815

Innehåll

Inledning	5
Syfte.....	5
Metod.....	6
Kunskapsläge.....	7
Undersökning.....	7
Resultat	7
Tolkning.....	9
Måluppfyllelse.....	10
Sammanfattning	10
Referenser.....	11
Tekniska och administrativa uppgifter	11

Inledning

Med anledning av att Falu Energi & Vatten grävde ned en jordkabel vid Nyhyttan, Vika socken, Falu kommun, utförde Dalarnas museum under hösten 2009 en arkeologisk förundersökning i form av schaktövervakning (figur 1). Förundersökningen skedde i enlighet med Länsstyrelsen Dalarnas beslut, dnr 431-6065-09.

Syfte

Förundersökningens syfte var att avgränsa fornlämningarna inom området och att dokumentera de anläggningar och kulturlager som framkom. Om konstruktioner eller lager av ålderdomlig karaktär framkom skulle de om möjligt åldersbestämmas.

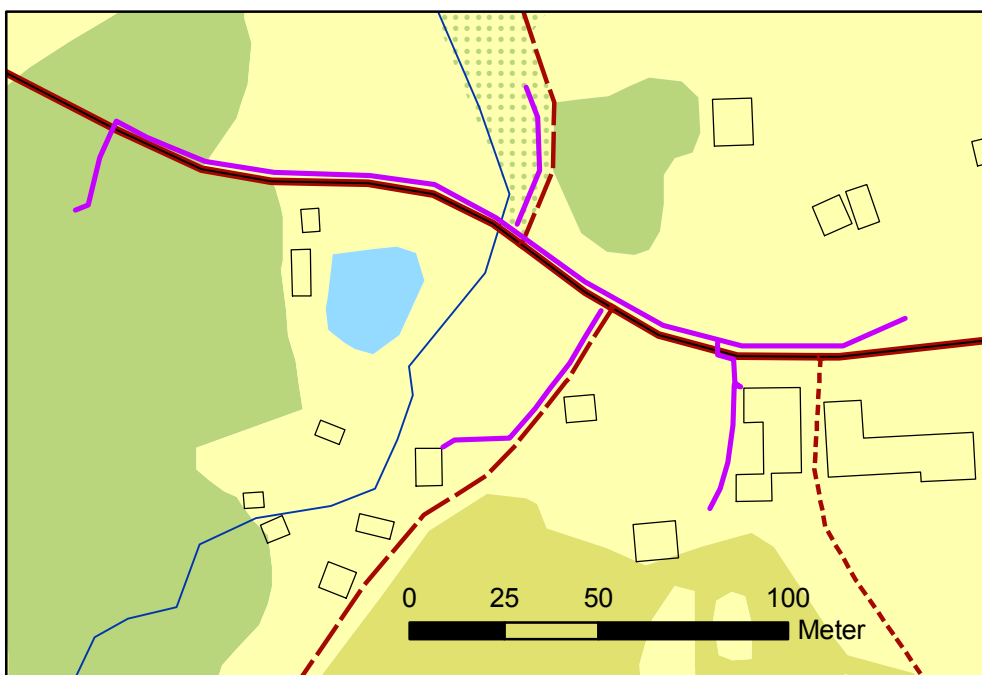
Figur1. Utdrag ur fastighetskartan med förundersökningsområdet markerat. Skala 1:50 000.

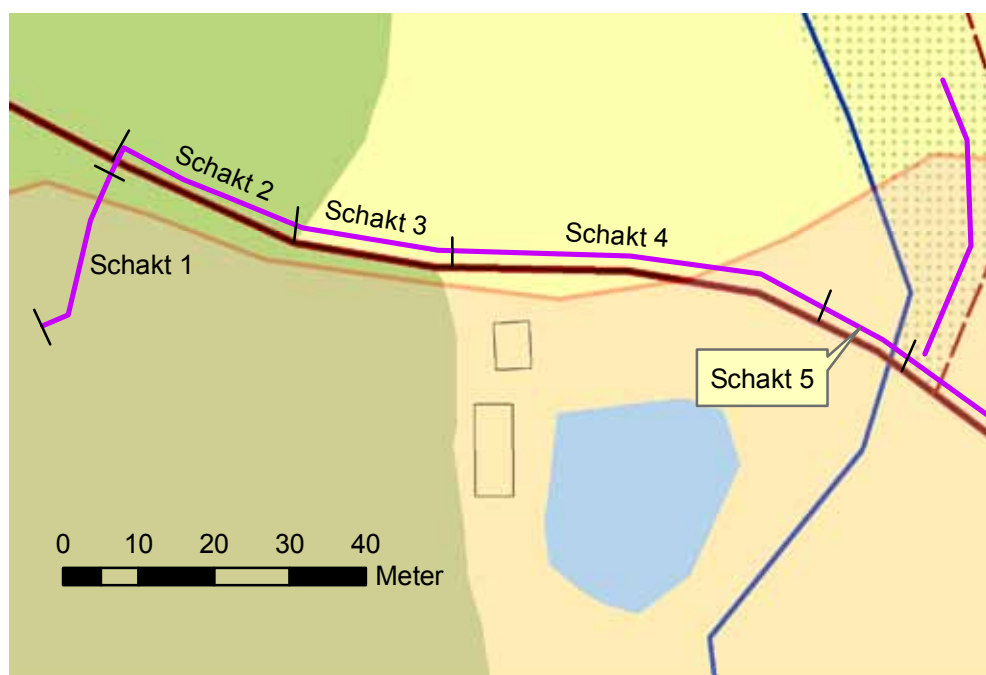
Figur 2. Utdrag ur fastighetskartan med områdena för de två berörda fornlämningarna Vika RAÄ-nr 27 och Vika RAÄ-nr 309 markerade. Skala 1:10 000.

Metod

Schaktsträckan grävdes i etapper. Schaktet togs upp, kabeln lades ned och schaktet fylldes igen, för att sedan ta upp nästa schakt. Löpande dokumentation av schakten gjordes av museets arkeolog innan de lades igen. Schakten mättes in med GPS och ritades översiktligt i plan samt dokumenterades skriftligt. Partier med slagg och/eller kulturlager handrensades och ritades in på planritningen samt dokumenterades i skrift och i vissa fall fotograferades.

Figur 3. Förundersökningsområdet med schaktens sträckning markerade med violett. Skala 1:2 000.

Figur 4. Nordvästra delen av undersökningsområdet med schakt 1-5. Skala 1:1 000.

Kunskapsläge

Kabelgrävningen berörde två sedan tidigare kända fornlämningar, hyttområdet RAÄ-nr 27 och bytomten RAÄ-nr 309 (figur 2). Nyhyttan finns omnämnd som kopparhytta år 1691. Själva namnet Nyhyttan som by finns dock belagt redan 1481. Hyttområdet består av ett ca 270x150 m stort slaggområde, genom vilket en ställvis stensködd bäck rinner. Av själva hyttan eller andra konstruktioner syns idag ingenting. Nyhyttans bytomt är avgränsad efter en karta från år 1726, då det fanns fem gårdar markerade. I Nyhyttan finns också en timrad parloge som är byggnadsminne. Den har genom dendrokronologisk analys daterats till slutet av 1400-talet (Länsstyrelsen Dalarna).

Undersökning

Den sammanlagda längden på kabelschakten var ca 400 meter. Schakten var mestadels 0,7-1,0 meter breda och ungefär lika djupa. Kabelschakten grävdes etappvis och lades igen vartefter kabeln hade lagts ner och museets arkeolog hade dokumenterat det. De schaktdelar där slagglager, kulturlager och/eller konstruktioner framkom numrerades från 1 till 8 (figur 3). De sträckor där inga äldre spår efter mänsklig verksamhet kunde iakttas har inte numrerats eller dokumenterats. Det senare gäller sträckningen norrut mellan bäcken och vägen upp mot Dammsjön samt sträckningen öster ut från nämnda väg och norr om vägen genom Nyhyttan och vidare mot Kalvsbäcken och Lunån. Hela schaktsträckan utom sydligaste delen av delsträcka 8 grävdes ner till naturlig mark.

Resultat

Delsträcka 1 var ca 25 meter lång (NNO-SSV) och gick från nordvästra hörnet av slaggområdet ut till vägen (figur 4). Ovanpå den gulbruna moränen var ett

ca 0,1 m tjockt urlakningslager och ovanpå detta ett 0,3–0,35 m tjockt lager med kopparslagg, kol, sot och enstaka stenar. Slagglagret tunnades ut mot vägen och var där ca 0,1 m tjockt. 5 m SSV om väggkanten framkom, i schaktets VSV kant, ett 3 m långt och 0,3–0,35 m tjockt lager av rödbränd sand.

Delsträcka 2 var drygt 25 m lång och gick i vägslänten norr om vägen. Ovanpå den gulbruna moränen kunde ställvis, i södra schaktkanten, ett 0,1–0,2 m tjockt kulturlager med mörk jord och skärvig sten iakttas. Ovanpå detta var ett ca 0,35 m tjockt bärlager för vägen.

Delsträcka 3 var en fortsättning av schakt 2 och var ca 20 m långt. I östra delen och norra kanten av schaktet var ett 0,1 m tjockt blekjordlager ovanpå moränen. Däröver var ett ca 1 m långt och 0,05–0,10 m tjockt sot och kollager och sedan ett 0,2–0,3 m tjockt lager mörk jord med 0,1–0,2 m stora stenar.

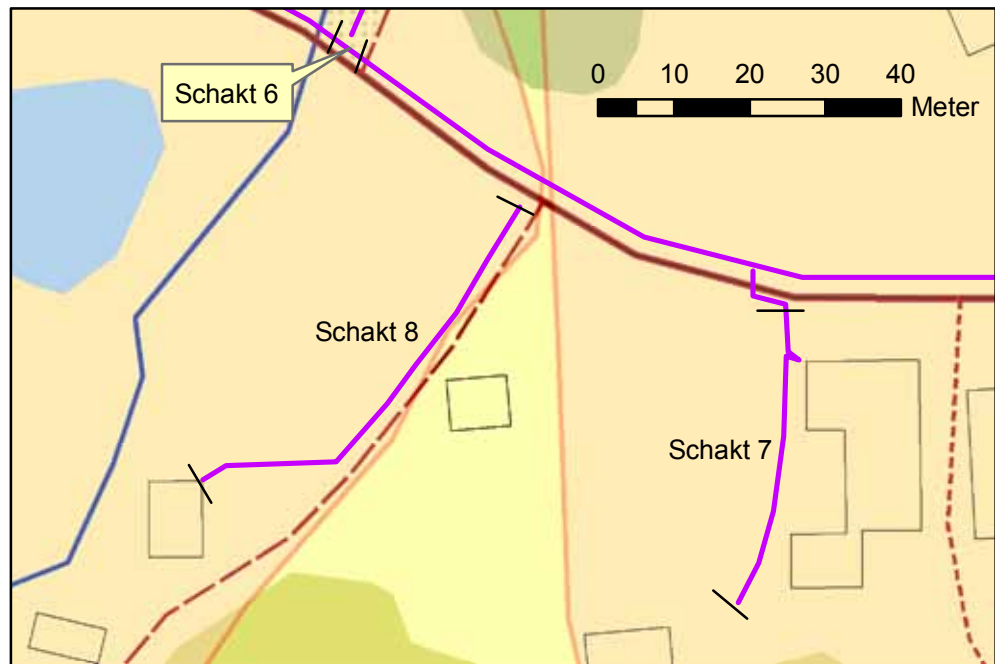
Delsträcka 4 var ca 50 m lång. Ungefär mitt på schaktet och i södra schaktväggen framkom, under bärlagret, ett 10 m långt kulturlager (figur 5). Överst i kulturlagret var ett 0,05–0,10 m tjockt lager av sot och därunder ett intill 0,2 m tjockt rödbrunt humöst lager med enstaka stenar. Under detta och direkt på moränen var ett tunt men distinkt sotlager. I östra delen av schaktet framkom större stenar och berg i dagen och kulturlagret tunnades ut och försvann.

Delsträcka 5 var ca 13 m långt och passerade bäcken. I västra delen var större stena och berg i dagen. Vid bäcken var marken omrörd, troligen i samband med att ett cementrör för bäckens lagts ner. Inget tydligt kulturlager eller äldre konstruktioner kunde konstateras.

Delsträcka 6 var 5 m lång och började 5 m öster om bäcken och gick fram till vägen mot Dammsjön (figur 6). I den norra schaktväggen direkt under torven var ett 0,5–0,6 m tjockt svart lager med kopparslagg. Under slagglagret var lera. Även i den södra schaktväggen var slag, dock inte lika homogent som i norr. Slagglagret tog slut vid Dammsjövägen där man troligen har schaktat och lagt grus.

Figur 5. Parti av södra schaktväggen i schakt 4. Det rödbruna kulturlagret med sotlager både över och under syns tydligt mellan vägens bärlager och moränen. Foto: Greger Bennström.

Figur 6. Sydöstra delen av undersökningsområdet med schakt 6-8. Skala 1:1 000.

Delsträcka 7 var 40 m lång och gick från vägen och söder ut, i östra kanten av en gårdsplan. I norra delen av schaktet var ett 0,2–0,4 m tjockt kulturlager bestående av mörk uppblandad morän med inslag av murtegel, enstaka bitar av glaserat rödgods med vit pipersdekor och ställvis sot och kol. I höjd med uthusbyggnadens nordvästra del framkom, på en ca 5 m lång sträcka, ett tiotal 0,3–0,6 m stora stenar. Stenarna låg i kulturlagret och ner i den naturliga moränen. I södra halvan av schaktet var kulturlagret av mörk uppblandad morän 0,1–0,3 m tjockt med sot och kol i botten mot den naturliga moränen. Också här förekom murtegel och enstaka rödgods.

Delsträcka 8 var ca 60 m lång och gick från vägen söderut, parallellt med en mindre väg för att sedan vika åt väster fram till ett bostadshus. I den nordöstra halvan av schaktet låg det morän under ett 0,2 m tjockt matjordslager. I höjd med en byggnad på andra sidan vägen kom ett ca 0,3 m tjockt lerlager mellan matjorden och moränen. Där schaktet började vika av åt väster var också ett 0,05–0,10 m tjockt lager med sot och kol ovanpå lerlagret. Ca 5 m väster om vägen var det lera i botten med ett sot och kollager ovanpå. Ställvis kunde sot och kol iaktas också i leran, ned till djup av 0,5–0,7 meter. Ovanpå sot och kollagret kom ett varvigt 0,2 m tjockt rödbrunt kulturlager och sedan ett ca 0,1 m tjockt moränlager. Kulturlagret innehöll enstaka bitar av murtegel och slagg. Överst var ett 0,2 m tjockt matjordslager. 3 m nordost om husknuten framkom, i kulturlagret på 0,4 m djup, en stenpackning samt enstaka slaggstycken och murtegel. Stenpackningen verkade kompakt och genomgrävdes inte.

Tolkning

Den norra avgränsningen för hyttområdet RAÄ-nr 27 i FMIS verkade stämma bra med resultatet från schakten. Den rödbrända sand som framkom närmast vägen inom delsträcka 1 skulle kunna ha varit rester av en rost. Sannolikt har själva hyttan legat invid bäcken som rinner genom området. Ställvis framkom kulturlager i delsträckorna 2-5 norr om vägen, men dessa verkade

vara ganska begränsade. Det var svårt att avgöra om dessa kulturlager "spillt över" från södra sidan av vägen eller om de kanske utgjort strukturer från äldre vägar. Längs delsträcka 6 framkom ett rejält slagglager, vilket dock delvis verkar ha blivit bortschaktat i samband med anläggandet av vägen mot Dammsjön. Tolkningen blir att det inte behöver göras någon justering av fornlämningsområdets norra begränsning. Även avgränsningen av områdets nordöstra del verka stämma. Visserligen framkom inget kulturlager i norra halvan av delsträcka 8, men så fort schaktet vek av åt väster framkom kulturlager ovanpå leran. Genom det mycket begränsade schaktet var det svårt att avgöra om leran var naturlig eller om den kan ha påförts för att jämna ut marken runt hyttan. Det lilla parti av en stenpackning som framkom under matjorden i västra änden av delsträcka 8, närmast huset, var också svårtolkad. Stenpackningen kan naturligtvis haft samband med själva huset, men på en karta från 1933 verkar också en väg ha gått direkt norr om huset och vidare över bäcken (20-VIK-396).

I schaktet som gick mitt i bytomten RAÄ-nr 309, norr om vägen från Dammsjövägen och öster ut, kunde inga kulturlager eller konstruktioner iakttas. Just här verkade dock marken vara utjämnad och det är möjligt att eventuella kulturlager då schaktats bort. Det är inte heller säkert att någon äldre bebyggelse funnits just här. Längs delsträcka 7 som gick in på den nuvarande gårdsplanen söder om vägen framkom dock kulturlager. Kulturlagret skilde sig från de som fanns inom hyttområdet. Här bestod det av mörk uppblandad morän med inslag av murtegel, enstaka rödgods och sot och kol. Det gjordes inga fynd som gav en säker datering. Där schaktet gick närmast uthusbyggnaden i väster framkom ett tiotal större stenar, vilka låg i kulturlagret och ned i den naturliga moränen. Stenarna kan möjligen ha ingått i grunden till någon tidigare byggnad som stått på ungefär samma ställe som den nuvarande. Utifrån vad som framkom i schakten finns ingen anledning till att ändra bytomtens avgränsning.

Måluppfyllelse

Genom förundersökningen kunde konstateras att det inte finns någon anledning till att ändra de båda fornlämningarnas avgränsning i de delar där schakt togs upp. De kulturlager som framkom mättes in med GPS, beskrevs skriftligt samt i vissa fall fotograferades. Då schakten endast tillåter en mycket begränsad undersökningsyta kunde inte några äldre anläggningar med säker funktion konstateras. Med anledning av detta togs inte heller några prover för datering. Inte heller gjordes några daterbara fynd.

Sammanfattning

Falu Energi & Vatten grävde hösten 2009 ned en jordkabel i Nyhyttan, Vika socken, Falu kommun. Grävarbetet berörde ett hyttområde och en bytomt som har skriftliga belägg från 1600-talet respektive 1400-talet. Länsstyrelsen beslutade därför om en förundersökning i form av en schaktövervakning. Syfte var att avgränsa de båda fornlämningarna och att dokumentera eventuella kulturlager och anläggningar.

Genom schaktövervakningen kunde konstateras att fornlämningarnas avgränsning verkade stämma. Schakten och de kulturlager som framkom beskrevs och mättes in. Inga säkra anläggningar påträffades och det gjordes inte heller några daterande fynd.

Referenser

FMIS. Riksantikvarieämbetets fornminnesinformation, www.fmis.raa.se

LMV Lantmäterimyndigheternas arkiv, www.lantmateriet.se Arkivsök: akt
20-VIK-396

Länsstyrelsen Dalarna, www.w.lst.se

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer: 431-6065-09

Länsstyrelsens beslutsdatum: 2009-09-09

Ekonomiskt kartblad: 13F 1j NÖ

Socken: Vika

Fornlämning, RAÄ-nr: 27:1 och 309:1

Koordinater, SV (enligt Rikets X-6708920

Koordinatsystem, RT 90, 2,5 gon V): Y-1499580

Höjd (RH 70): 140-160 m.ö.h.

Uppdragsgivare: Falu Energi & Vatten

Utförandetid: 2009-10-30 – 2009-11-16

Schaktlängd: 400 m

Tidsåtgång: 22 timmar

DM projektnummer: 1444

DM diarienummer: 115/09

Arkeologisk personal: Greger Bennström

Projektansvarig: Eva Carlsson

Dokumentationsmaterialet förvaras på Dalarnas museum.

Inga fynd tillvaratogs.

Besöksadress: Stigaregatan 2-4, tfn: 023-76 55 00

Postadress: Box 22, 791 21 Falun

www.dalarnasmuseum.se